

MONIKA JABŁOŃSKA

ORCID: 0000-0001-7650-3948

Uniwersytet Warszawski

mm.jablonska@uw.edu.pl

Kilka uwag o zmianach znaczeniowych słowa *dieta* w języku polskim

Słowa kluczowe

zmiana znaczeniowa, odcień znaczeniowy, wariant tekstowy

Keywords

the change of meaning, shade of meaning, textual variant

Wstęp

Polska jest krajem, którego mieszkańcy wykazują obecnie największe, wręcz obsesyjne, zainteresowanie odżywianiem. Skutkuje to większą liczbą użycí słowa *dieta*, o czym świadczą dane wyekscerpowane za pomocą wyszukiwarki Google Trends. Wzrasta też liczba publikacji na temat żywienia¹. Po wpisaniu słowa *dieta* do wyszukiwarki Google w marcu 2021 roku pojawiło się 291 milionów wyników, a już półtora roku później – ponad miliard. Na popularnym portalu społecznościowym (Facebook.pl) istnieje 25 grup skupionych wokół tej tematyki.

Słowo *dieta* jest zapożyczeniem, które od wielu wieków funkcjonuje w języku polskim. Przez ten czas jego znaczenie częściowo się zmieniło. Przybyło też wyrazów, które dookreślają opisywany leksem (np. *wegańska*, *paleo*, *lekkostrawna*).

Celem artykułu jest prześledzenie zmian znaczeniowych wyrazu *dieta* oraz jego funkcjonowania we współczesnej polszczyźnie. Z tego względu konieczne było przeanalizowanie

¹ *Raport Newspoint. Aktywności sportowe i diety Polaków 2018*, dostęp 18.03.2021, <https://www.newspoint.pl/SportPolakow.pdf>.

definicji tego leksemu w różnych słownikach dawnych i współczesnych. Uzupełnieniem tych informacji w odniesieniu do współczesnej polszczyzny była analiza kontekstów zawierających słowo *dieta*. W tym celu wykorzystano teksty znalezione w internecie za pośrednictwem wyszukiwarki Google. Są to głównie przykłady pochodzące z artykułów poświęconych różnym dietom, z forów internetowych oraz ze stron internetowych firm cateringowych.

Dieta w źródłach leksykograficznych

W dawnym języku greckim słowo *dieta* (*diáita*) oznaczało ‘należyty sposób’. Z greki wyraz ten przeszedł do łaciny (*diaeta*), w której przypisywano mu znaczenie ‘styl życia lub sposób odżywiania’², a stamtąd rozprzestrzenił się na współczesne języki europejskie (ang. *diet*, fr. *diète*, hiszp. *dieta*, niem. *Diät*, węg. *diéta*).

Pierwsze polskie publikacje, w których odnotowano leksem *dieta*, to słowniki łacińskie: *Lexicon Latino Polonicum ex optimis Latinae linguae Scriptoribus concinnatum* (SLL) oraz *Słownik polsko-łaciński ze skarbu Księdza Knapiusza* (SPŁ). W pierwszym z nich wyraz ten wystąpił jako hasło łacińskie, w drugim – jako hasło polskie o kształcie *dyieta* i definicji ‘kromność w życiu’.

Hasło *dyjeta* nie występuje w *Słowniku staropolskim*, ale odnotowali je autorzy *Słownika polszczyzny XVI wieku*, przypisując mu dwa znaczenia:

- 1) „umiar w jedzeniu, odżywianie ograniczone do pewnych tylko pokarmów, zalecane dla zachowania lub ratowania zdrowia”;
- 2) „biesiada”.

Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku zawiera odnośniki do korpusu tekstów polskich z tego okresu (KorBa), w którym zgromadzono 58 przykładów użycia leksemu *dieta*. W większości zdań występuje on w pierwszym z wymienionych wyżej znaczeń:

Dyeta zaś (oprocż Medykamentow) naylepsza, ta álbowiem chorobá pochodzi z zbytniego iedzenia potraw grubych.

(https://korba.edu.pl/query_corpus/3/#, dostęp 29.07.2022)

Bywa jednak tak, że znaczenie trudno ustalić mimo kontekstu, ponieważ użyte w nich słowo *dieta* może się odnosić zarówno do biesiady, jak i do umiaru w jedzeniu:

A moje się diety w smutek obrociły, Przeszłe chwile w dzisiejszych łzach się utopiły.

(https://korba.edu.pl/query_corpus/6, dostęp 29.07.2022)

² Tak piszą m.in. autorzy WSJP, WSWO oraz WSWOiT.

Autor kolejnego słownika, Samuel Bogumił Linde (SL), odnotował tylko jedno znaczenie leksemu *dyeta* – „skromność i mierność w używaniu żywności, wstrzymywanie się od jadła dla zdrowia, głodzenie się dla zdrowia” – ilustrując je przykładem:

Do dyety należą aerya, łóżko, leżenie w łóżku, pokarm i napóy.

Jest to jednak nieco inne znaczenie od tego, które zostało wskazane we wcześniejszych publikacjach. Tu *dieta* to wszelkie działania podejmowane w celu wyzdrowienia, tj. odpowiednio dobrane pożywienie, napoje oraz odpoczynek.

W *Słowniku wileńskim* (SWił) wyrazowi *dieta* przypisano już trzy znaczenia, w tym dwa nowe (znaczenie 2 i 3):

- 1) „wstrzymywanie się od jadła dla zdrowia, głodzenie się”;
- 2) „płata dzienna robotnikowi po tyle od dnia”;
- 3) „płata dodatkowa od zwykłej pensji urzędnikowi, któremu się porucza tymczasowo jakiś ważny obowiązek”.

Autorzy *Słownika warszawskiego* (SW) odnotowali dwa sposoby zapisu tego leksemu: *djeta* i *dyjeta*, wyróżnili też jego trzy znaczenia oraz ich odcienie:

Znaczenie 1:

- a) „płaca dodatkowa urzędnika, któremu powierzono jakiś czasowy obowiązek (np. podróż w interesie rządowym)”;
- b) „płaca dzienna urzędnika, nie będącego na etacie”;
- c) „płaca dzienna ludzi, chwilowo mających charakter urzędowy, np. deputowanych do parlamentu”.

Znaczenie 2:

- a) „dniówka, robocizna dzienna”;
- b) „płaca dzienna robotnika”.

Znaczenie 3:

- a) „lek. (*diaeta*) miara w jedzeniu i picciu, sposób życia podczas choroby: D. mięsna, mleczna, roślinna, posilna, pobudzająca, wzmacniająca”.

W *Słowniku języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego (SJPD) występują dwa leksemy *dieta*:

Dieta 1:

„odżywianie ograniczone do pewnych tylko pokarmów, zalecane zwłaszcza podczas choroby”.

Dieta 2:

„sumy przeznaczone na koszty utrzymania pracownika w podróży służbowej”;
 „daw. wynagrodzenie za pracę dzienną, za wykonywanie określonych funkcji”.

Większość autorów współczesnych słowników języka polskiego i słowników wyrazów obcych wyróżnia dwa homonimiczne leksemy *dieta*³. Pierwszy z nich oznacza ‘sposób odżywiania’, drugi – ‘wynagrodzenie za określoną pracę’. Leksemowi *dieta 1* przypisuje się od jednego do dwóch odcieni znaczeniowych, natomiast jego homonimowi – dwa. Jako przykład posłużą cytaty z *Innego słownika języka polskiego* (ISJP):

Dieta 1: ‘sposób odżywiania’

- 1.1. „specjalny sposób odżywiania się, w którym ilość i jakość pokarmów jest dostosowana do potrzeb organizmu. Diety przestrzegamy np. w czasie choroby lub po to, aby schudnąć”.
- 1.2. „jedzenie, które spożywamy, dostosowane do potrzeb naszego organizmu”.

Dieta 2: ‘wynagrodzenie’

- 2.1. „pieniądze należne pracownikowi na pokrycie kosztów podróży służbowej, wypłacane w stałej wysokości za każdy dzień podróży”.
- 2.2. „wynagrodzenie dzienne przysługujące osobom pełniącym niektóre obowiązki”, np. diety poselskie.

Jako źródłosłów leksemu *dieta 2* podawane są we wspomnianych publikacjach język angielski (*diet*) i niemiecki (*Diät*).

Zastrzeżenia niektórych językoznawców budzi znaczenie słowa *dieta* jako „jedzenie, które spożywamy, dostosowane do potrzeb naszego organizmu” (ISJP), które ukształtowało się pod wpływem języka angielskiego⁴. Obecnie jednak jest ono odnotowywane w niektórych słownikach⁵.

W dalszej części artykułu skupię się tylko na leksemie *dieta 1*.

Dieta w tekstach współczesnych

We współczesnym języku polskim można zauważyć użycie słowa *dieta* w znaczeniu wskazywanym przez słowniki jako ‘sposób odżywiania’ (ISJP). Warto jednak wyróżnić odcienie znaczeniowe tego leksemu występujące w polskich tekstach współczesnych:

- 1) ‘specjalny sposób odżywiania się’ – wspomagający leczenie, osiągnięcie właściwej wagi bądź będący wyrazem określonych przekonań;
- 2) ‘typowy sposób odżywiania się’.

³ Tak postępują redaktorzy m.in. ISJP, USJP, WSWO i WSWOiT.

⁴ Tak uważają autorzy następujących publikacji: COD; Andrzej Markowski, *Poradnik prof. Andrzeja Markowskiego* (Warszawa: Wydawnictwo Wilga, 2003), 356; tenże, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005), 129, 221; tenże, „Objaśnienia wyrazów i zwrotów: Dieta”, *Poradnik Językowy*, 2 (1992): 159–160; WSWOiT; Marcin Zabawa, „English-Polish Language Contact and its Influence on the Semantics of Polish”, w: *Kontakty językowe i kulturowe w Europie / Sprach- und Kulturkontakte in Europa*, red. Andrzej Kątny (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2008), 154–164.

⁵ Por. m.in. ISJP, USJP, WSWO.

W obrębie każdego z odcieni znaczeniowych leksem *dieta* może się odnosić do sposobu lub obiektu wykonywanej czynności. To odniesienie aktualizuje się dopiero w tekstach, a samo przesunięcie semantyczne dotyczy przejścia nazwy abstrakcyjnej w konkretną, stąd w literaturze przedmiotu jest określane jako wariant tekstowy słowa⁶.

W pierwszym odcieniu znaczeniowym, czyli jako ‘specjalny sposób odżywiania’ (por. 1), rzeczownik *dieta* na ogół wymaga dookreślenia:

a) przymiotnikiem (por. *dieta antyrakowa, bananowa, pudelkowa, wegańska*), np.

(1) Ale czy jest w ogóle jakaś **dieta antyrakowa**?

(<https://www.medonet.pl>, dostęp 10.08.2022)

b) imiesłowem (por. *dieta odchudzająca, oczyszczająca, energetyzująca*), np.

(2) Oto **dieta odchudzająca**, która trwa tylko tydzień.

(<https://fit.poradnikzdrowie.pl>, dostęp 10.08.2022)

c) wyrażeniem przyimkowym (por. *dieta dla zapracowanych, bez cukru, na płaski brzuch*), np.

(3) **Dieta na płaski brzuch** to regularne posiłki, małe objętości i odpowiednie produkty.

(<https://polki.pl>, dostęp 10.08.2022)

d) rzeczownikiem w dopełniaczu (por. *dr Ewy Dąbrowskiej*), np.

(4) **Dieta dr Ewy Dąbrowskiej** zalicza się do niskokalorycznych.

(<https://alhambra.pl>, dostęp 10.08.2022)

e) rzeczownikiem w mianowniku (por. *dieta DASH, paleo, sport*), np.

(5) Co jeść, a czego unikać na **diecie DASH**?

(<https://primate.diet/blog/dieta-dash>, dostęp 10.08.2022)

W przypadku, kiedy słowo *dieta* jest uzupełniane przymiotnikami, można zauważyć, że bywają nimi antonimy, choć wyrażenia w całości będą synonimiczne, np.

dieta refluksowa – *dieta antyrefluksowa* / *dieta przeciwrefluksowa*

dieta cukrzycowa – *dieta antycukrzycowa* / *dieta przeciwcukrzycowa*

Taka sytuacja ma miejsce tylko wtedy, kiedy przymiotnik jest derywatem od nazwy choroby lub dolegliwości (*cukrzyca* → *cukrzycowa* → *antycukrzycowa*).

⁶ Por. m.in. Jurij Apresjan, *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1995), 175–184; Renata Grzegorzczkowska, „Warianty tekstowe znaczeń leksykalnych wyrazów”, *Prace Filologiczne*, 33 (1986), 113–120; też, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020).

Tak samo jest wówczas, gdy przy rzeczowniku *dieta* występuje wyrażenie przyimkowe (przyimek i rzeczownik będący nazwą choroby lub dolegliwości), np.

dieta na refluks – dieta przeciw refluksowi

dieta na cukrzycę – dieta przeciw cukrzycy

W tym wypadku można zauważyć przyimki sygnalizujące przeciwne znaczenia:

na – sygnalizuje cel lub przeznaczenie

przeciw – przyłącza nazwę stanu rzeczy, któremu określone działania mają zapobiec, lub który mają usunąć.

Wyraz *dieta* funkcjonuje więc podobnie jak słowa *lek*, *lekarstwo*, *syrop*, *tabletki*, *zastrzyk* – które łączą się z przyimkiem *na* i nazwą choroby (*lek na cukrzycę*) lub z przyimkiem *przeciw* (*lek przeciw cukrzycy*) albo przymiotnikiem zaprzeczonym przedrostkiem *anty-* i *przeciw-* (np. *lek przeciwcukrzycowy*, *lek antycukrzycowy*). Być może to podobieństwo wynika z faktu, że w powyższych kontekstach *dieta* to ‘specjalny sposób odżywiania się, który ma leczyć lub chociaż wspomagać leczenie choroby’.

Dlaczego tak jest, że przedrostki i przyimki, które teoretycznie powinny być antonimami, stają się w tekście synonimami, a użytkownik języka nie odczuwa tej sprzeczności? Najprawdopodobniej te przeciwne znaczeniowo pary wyrażen zostają tak odkodowane w umyśle odbiorców, że antonimia przestaje istnieć. W przypadku pary *dieta refluksowa* i *dieta antyrefluksowa* przymiotnik w pierwszym wyrażeniu może być rozumiany jako ‘taka, która leczy refluks’, natomiast w drugim – ‘taka, która przeciwdziała refluksowi’. W obu wypadkach są to derywaty od podstawy *reflaks*, pierwszy sufiksalny, drugi – prefiksarno-sufiksalny. Mimo różnych derywatów parafrazy są bliskoznaczne, co umożliwia użycie obu pozornie przeciwnych znaczeniowo przymiotników w tym samym kontekście bez zmiany znaczenia. Podobne wyjaśnienie, choć nie słowotwórcze, dotyczy drugiej pary: *dieta na cukrzycę* i *dieta przeciw cukrzycy*. Czyli *dieta na cukrzycę* to ‘taka, która działa korzystnie na osobę chorą na cukrzycę’, natomiast *dieta przeciw cukrzycy* to ‘taka, która działa niekorzystnie na cukrzycę’. Synonimiczność tych konstrukcji tkwi w tym, że każda z nich określa dietę z różnych punktów widzenia: osoby chorej lub jej choroby.

Przymiotki występujące przy słowie *dieta* mogą pełnić różne funkcje semantyczne, wskazując adresata diety, np. *dieta dla zapracowanych*, elementu, który ma zostać wyeliminowany, np. *dieta bez cukru*, cel stosowania diety, np. *dieta na płaski brzuch*, problem, który dieta ma wyleczyć, np. *dieta przeciw żylakom* i okoliczności stosowania diety, np. *dieta przy cukrzycy*.

Rzeczownik w dopełniaczu przy leksemie *dieta* wskazuje najczęściej jej autora, a całe wyrażenie funkcjonuje jako nazwa diety (np. *dieta dr Ewy Dąbrowskiej*). *Dieta miłości* to z kolei nazwa odnosząca się do naturalnych afrodyzjaków.

Rzeczownik w mianowniku występujący przy słowie *dieta* (np. *keto*, *paleo*, *sport*) nazywa określony rodzaj żywienia ze względu na przeznaczenie i czas, do którego

nawiązuje. *Dieta sport* to taka, która jest przeznaczona dla sportowców, natomiast *dieta paleo* to posiłki inspirowane tymi z epoki kamiennej (paleolitycznej). Nazwy tego typu są pozbawione fleksji, być może dlatego, że są to kalki obcojęzyczne (por. ang. *paleo diet* i *sport diet*, niem. *Paläo-Diät* i *Sportdiät*). Niektóre słowa przy leksemie *dieta* można też interpretować jako skrócone przymiotniki, np. *dieta keto* jako *ketogeniczna*, *dieta paleo* jako *paleolityczna*.

W pierwszym odcieniu znaczeniowym, jako ‘specjalny sposób odżywiania’, słowo *dieta* odnosi się do zestawu posiłków wspomagających zdrowie lub proces zdrowienia. Taką dietę często przygotowują specjaliści.

W drugim odcieniu znaczeniowym, kiedy słowo *dieta* oznacza ‘typowy sposób odżywiania’, dookreślają je rzeczowniki będące nazwami adresata danego sposobu żywienia. Rzeczowniki te odnoszą się na ogół do nazw osób, zwierząt i roślin, których *dieta* dotyczy (por. *dieta maturzysty*, *niemowlaka*, *psa*, *roślin doniczkowych*, *szczura*). Mogą to być zarówno rzeczowniki w dopełniaczu, np.

(6) Co jeść, żeby zdać, czyli optymalna **dieta maturzysty**.

(<https://www.gieldamaturalna.pl>, dostęp 10.08.2022)

(7) **Dieta szczura** powinna się składać przede wszystkim z mieszanek zbóż.

(<https://www.tukan24.pl>, dostęp 10.08.2022)

(8) **Dieta roślin doniczkowych** powinna być odpowiednio dobrana.

(<https://ladnydom.pl>, dostęp 10.08.2022),

jak i zaimki osobowe lub dzierżawcze, np.

(9) Pilnuję, żeby w **mojej diecie** nie zabrakło ryb i warzyw.

(<https://www.piwnooka.pl/jem-chudne>, dostęp 10.08.2022)

(10) **Jego dieta** opiera się na bananach.

(<https://fitness.wp.pl>, dostęp 10.08.2022)

i wyrażenia przyimkowe, np.

(11) **Dieta dla nastolatków** odgrywa kluczową rolę w prawidłowym rozwoju.

(<https://www.medme.pl>, dostęp 10.08.2022)

W tym wypadku rozszerzyła się łączliwość słowa *dieta*. Odnosi się ono już nie tylko do ludzi i zwierząt, lecz również do roślin hodowlanych (por. 8).

Nazywanie *dieta* typowego, codziennego sposobu odżywiania może wynikać z potrzeby nadawania znaczenia mało istotnym elementom rzeczywistości. Odżywianie jest bowiem podstawową potrzebą wszystkich istot żywych. Nazywane *dieta* przestaje być czymś przypadkowym i potrzebnym wyłącznie do zaspokojenia głodu. Staje się ważnym elementem życia, który ma służyć zdrowiu i dobremu samopoczuciu.

W obu powyższych odcieniach znaczeniowych leksemu *dieta*, jako specjalnego i typowego sposobu odżywiania, należy jeszcze wyróżnić typ przesunięcia metonimicznego z nazwy sposobu na nazwę obiektu. W tym wypadku słowo *dieta* występuje z przymiotnikiem (*domowa, pudełkowa, urozmaicona*), np.

(12) Bez problemu przywieziemy zamówioną przez Ciebie **dietę pudełkową** na obszar Mogilan – do pracy lub do domu.

(<https://optimalfit.pl>, dostęp 10.08.2022)

(13) Większość mieszkańców krajów wysokorozwiniętych spożywa **dietę** niezbyt **urozmaiconą**, bogatą jednak w produkty wysokoprzetworzone.

(<https://potreningu.pl>, dostęp 10.08.2022)

O konkretnym użyciu leksemu *dieta* świadczą w tych przykładach czasowniki, przy których występuje on w funkcji obiektu (np. *jeść, przygotować, przywieźć, spożywać, zamówić*). Analiza zebranego materiału badawczego pokazała, że słowo *dieta* użyte w takich kontekstach może odnosić się do różnych obiektów.

W przykładzie (12) *dieta* to ‘posiłki dostarczane regularnie do domu w pudełkach przez firmy cateringowe’. Dieta pudełkowa może być zarówno dietą wegetariańską, jak i bezglutenową bądź indywidualnie dobraną do potrzeb klienta. Użycie to nie zostało odnotowane w żadnym z powyżej przytaczanych współczesnych słowników języka polskiego i wyrazów obcych być może dlatego, że samo zjawisko jest nowe. Pierwsze poświadczenia tego wyrażenia według danych uzyskanych za pośrednictwem wyszukiwarki MoncoPL pojawiły się w internecie w 2013 roku, jednak dieta pudełkowa upowszechniła się nieco później.

W przykładzie (13) chodzi o posiłki spożywane regularnie przez dłuższy czas, przygotowywane w domu lub w lokalu gastronomicznym.

Dieta bywa opisywana jako obiekt będący sumą różnych składników, np. kalorii:

(14) Obecnie moja **dieta** to 1200–1500 kcal.

(<https://bonavita.pl>, dostęp 11.08.2022),

konkretnych makroskładników obecnych w pożywieniu:

(15) Moja **dieta** składa się z białek, tłuszczu i węglowodanów.

(<https://dietolubni.pl>, dostęp 11.08.2022)

lub produktów:

(16) Zdrowa **dieta** składa się z różnorodnych produktów. Muszą w niej być owoce i warzywa, ale też mięso (zarówno białe, drobiowe, jak i czerwone – źródło najlepiej przyswajalnego żelaza). Organizm potrzebuje też węglowodanów, a nawet trochę tłuszczu.

(<https://fit.poradnikzdrowie.pl>, dostęp 11.08.2022)

Wśród przykładów znalezionych w internecie zdarzają się też takie, które zawierają metaforyczne użycia słowa *dieta* (por. *dieta duchowa*), np.

(17) [...] jeśli ciągle masz trudności z erotyzmem i atakującymi cię obrazami nagości – to musisz zmienić **duchową dietę**.

(<http://www.szum.jezuici.pl>, dostęp 11.08.2022)

Pod pojęciem *dieta* kryje się w nich sposób życia, w tym wypadku modlitwa i postępowanie zgodne z zasadami etyki katolickiej. Są one traktowane jako pokarm duchowy, którego człowiek wierzący potrzebuje tak samo jak jedzenia.

Inne metaforyczne rozumienie diety występuje w zdaniach typu:

(18) Najlepsza **dieta** to ruch, praca, uśmiech i życzliwość.

(<https://nowiny24.pl>, dostęp 11.08.2022)

Semantyczne zrównanie *diety* z *aktywnością fizyczną* być może ma związek z nowym modelem piramidy żywienia, w którym aktywność została umieszczona u podstawy⁷.

Do metaforycznych użyć należy zaliczyć takie, w których wyraz *dieta* łączy się z rzeczownikiem nieożywionym, np. *auto*, *samochód*. *Dieta* nazywana jest wymiana cięższych części pojazdu na lżejsze, np.

(19) Na sucho wnioski po torze. Albo potrzebuje więcej mocy albo radykalna **dieta auta**.

(<http://www.celica-club.org.pl>, dostęp 13.08.2022)

Przykłady takie są nieliczne i dotyczą tylko wąskiej dziedziny, jaką jest motoryzacja, jednak mogą świadczyć o tym, że łączliwość leksemu *dieta* rozszerza się i będzie obejmowała też inne przedmioty nieożywione.

Podsumowanie

Analiza definicji leksemu *dieta* w dawnych i współczesnych słownikach oraz jego użycie w tekstach internetowych wykazała, że słowo to od początku funkcjonowało jako pojęcie abstrakcyjne. Zgodnie z greckim źródłosłowem oznaczało sposób wykonywania czynności⁸. Raz zostało odnotowane jako nazwa czynności, tj. ‘biesiada’ (SPXVI). Współcześnie występuje w dwóch wariantach znaczeniowych – jako sposób (typowy i specjalny) oraz obiekt odżywiania. Występowanie tych wariantów nie jest niczym niezwykłym, gdyż jak pisze Krystyna Kleszczowa: „W języku polskim bardzo często dochodzi do konkretyzacji abstrakcyjnych nazw czynności, np. *zgromadzenie* to ‘wydarzenie’ oraz ‘ludzie, którzy się

⁷ Taki model piramidy żywienia został wprowadzony w 2009 r. (<https://dietetycy.org.pl/zmiany-piramidy-zywienia-na-przestrzeni-lat>, dostęp 11.08.2022).

⁸ Por. m.in. SPŁ, SPXVI, SWił, SW, SL.

zgrupowali”⁹. W znaczeniu obiektowym w tekstach *diet* nazywany bywa posiłek, zestaw posiłków, produktów, makroskładników lub kalorii. Na uwagę zasługuje też łączliwość tego leksemu. Dieta nie dotyczy jedynie ludzi, lecz również zwierząt i roślin. Czy łączliwość rozszerzy się również na przedmioty nieożywione? Może tak być, o czym świadczą nieliczne obecnie przykłady z nazwami pojazdów.

Bibliografia

- Apresjan, Jurij. *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1995.
- Bańko, Mirosław. *Inny słownik języka polskiego*. T. I. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- Bańko, Mirosław. *Wielki słownik wyrazów obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010.
- Doroszewski, Witold, red. *Słownik języka polskiego*. T. II. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1958–1969.
- Dubisz, Stanisław, red. *Uniwersalny słownik języka polskiego*. T. I. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003.
- Dubisz, Stanisław. „Rozwój słownictwa w dziejach języka polskiego – zarys problematyki”. *Poradnik Językowy* 4 (2015): 7–28.
- Grzegorzczkowa, Renata. „Warianty tekstowe znaczeń leksykalnych wyrazów”. *Prace Filologiczne* 33 (1986), 113–120.
- Grzegorzczkowa, Renata. *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*. Warszawa: PWN, 2020.
- Karłowicz, Jan, Adam Antoni Kryński, Władysław Niedźwiedzki, red. *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego, 1900–1927.
- Kleszczowa, Krystyna. *Tajemnice dynamiki języka. Księga jubileuszowa*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012.
- Knapski, Grzegorz. *Słownik polsko-laciński ze skarbu Księdza Knapiusza*. Kalisz: F. Caesario, 1787.
- Linde, Samuel Bogumił. *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Drukarnia Księży Pijarów, 1807–1814.
- Markowski, Andrzej. „Objaśnienia wyrazów i zwrotów: Dieta”. *Poradnik Językowy* 2 (1992): 159–160.
- Markowski, Andrzej. *Poradnik prof. Andrzeja Markowskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Wilga, 2003.
- Markowski, Andrzej. *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.
- Markowski, Andrzej, Radosław Pawelec. *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*. Warszawa: Wydawnictwo Books Sp. z o.o., 2017.
- Mayenowa, Maria Renata et al., red. *Słownik polszczyzny XVI wieku*. T. V. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971.
- Mączyński, Jan. *Lexicon Latino Polonicum ex optimis Latinae linguae Scriptoribus concinnatum*. Regiomonti Borussiae: Daubmann Jan, 1564.
- Orgelbrand, Maurycy et al., red. *Słownik języka polskiego*. Cz. I. Wilno: Wydawnictwo Maurycego Orgelbranda, 1861.

⁹ Krystyna Kleszczowa, *Tajemnice dynamiki języka. Księga jubileuszowa* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012), 190.

Zabawa, Marcin. „English-Polish Language Contact and its Influence on the Semantics of Polish”. W: *Kontakty językowe i kulturowe w Europie / Sprach- und Kulturkontakte in Europa*, red. Andrzej Kątny. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2008, 154–164.

Źródła internetowe

- Collins Online Dictionary*, [hasło] *dieta*. Dostęp 22.03.2021. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/diet>.
- Elektroniczny korpus tekstów polskich z XVII i XVIII w. (do 1772 r.)*. Dostęp 10.08.2022. <https://korba.edu.pl>.
- Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku*. Dostęp 10.08.2022. <http://sxvii.pl>.
- MoncoPL. Dostęp 25.03.2021. <http://frazeo.pl>.
- Rada Języka Polskiego przy prezydium PAN, 2010. Dyskusja nad referatem prof. Andrzeja Markowskiego *Językoznawstwo normatywne dziś i jutro: stan, zadania, szanse, zagrożenia*. Dostęp 10.08.2022. <http://rjp.pan.pl>.
- Raport Newspoint. Aktywności sportowe i diety Polaków, 2018*. Dostęp 18.03.2021. <https://www.newspoint.pl/SportPolakow.pdf>.
- Żmigrodzki, Piotr, red. *Wielki słownik języka polskiego*. Dostęp 18.03.2021. <https://www.wsjp.pl>.

Wykaz skrótów słowników

- COD – *Collins Online Dictionary*
- ISJP – Mirosław Bańko, *Inny słownik języka polskiego*
- SJPD – Witold Doroszewski, red., *Słownik języka polskiego*
- SL – Samuel Bogumił Linde, *Słownik języka polskiego*
- SLL – Jan Mączyński, *Lexicon Latino Polonicum ex optimis Latinae linguae Scriptoribus concinnatum*
- SPŁ – Grzegorz Knapski, *Słownik polsko-laciński ze skarbu Księdza Knapiusza*
- SPXVI – Maria Renata Mayenowa et al., red., *Słownik polszczyzny XVI wieku*
- SW – Jan Karłowicz, Adam Antoni Kryński, Władysław Niedźwiedzki, red., *Słownik języka polskiego*
- SWil – Maurycy Orgelbrand, red., *Słownik języka polskiego*
- USJP – Stanisław Dubisz, red., *Uniwersalny słownik języka polskiego*
- WSJP – Piotr Żmigrodzki, red., *Wielki słownik języka polskiego*
- WSWO – Mirosław Bańko, *Wielki słownik wyrazów obcych*
- WSWOiT – Andrzej Markowski, Radosław Pawelec, *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*

Kilka uwag o zmianach znaczeniowych słowa *dieta* w języku polskim

Streszczenie

Tematem artykułu są zmiany znaczeniowe słowa *dieta* od ok. XVI wieku do czasów współczesnych. Analizowany leksem pochodzi z języka greckiego (*diáita*) i obecnie funkcjonuje w większości języków europejskich, w tym w polszczyźnie. Na początku był to rzeczownik abstrakcyjny wyrażający sposób wykonywania czynności, jednak w późniejszych wiekach zaczęto go używać również do oznaczenia obiektu czynności. Zmiany znaczeniowe opisywanego leksemu

ilustrują dawne i współczesne słowniki języka polskiego. Ich uzupełnieniem są teksty internetowe ukazujące bogactwo odcieni znaczeniowych i kontekstów, w jakich dzisiaj używane jest słowo *dieta*.

A few remarks on the changes of meaning of the word *dieta* (*diet*) in Polish

Summary

The article discusses the changes of meaning of the word *dieta* happening from around the 16th Century to the modernity. The lexeme under review comes from the Greek language (*diaita*) and currently functions in the majority of the European languages, including Polish. At the beginning, it was an abstract noun expressing the way of doing an activity, but later it started to be used to refer to the object of an activity. The changes of meaning of the lexeme under review are illustrated by entries from old and modern dictionaries of the Polish language. These entries are complemented by Internet texts showing the variety of shades of meaning and contexts in which the lexeme is used nowadays.

Cytowanie

Jabłońska, Monika. „Kilka uwag o zmianach znaczeniowych słowa *dieta* w języku polskim”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 22 (2023): 29–40. DOI: 10.18276/sj.2023.22-03.